

Бібліотечна довідка

ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ

ЗМІСТ

	Стор.
1. Історія свята.....	2
2. Сценарій до Дня української писемності та мови.....	3
3. Цікаві факти про українську мову.....	10
4. Вислови про мову.....	10
5. Кросворд «Рідна мова».....	12
5. Ключові слова.....	12

День української писемності та мови — свято, яке щороку відзначається в Україні 9 листопада. За православним календарем — це день вшанування пам'яті Преподобного Нестора-Літописця — послідовника творців слов'янської писемності Кирила і Мефодія.

1. Історія свята

День української писемності та мови – державне свято, яке щороку відзначається в Україні 9 листопада. Встановлене воно було 9 листопада 1997 року Указом Президента №1241/97 «Про День української писемності та мови» на підтримку «ініціативи громадських організацій та з урахуванням важливої ролі української мови в консолідації українського суспільства».

За православним календарем — це день **вшанування пам'яті преподобного Нестора-літописця** — письменника-агіографа, основоположника давньоруської історіографії, першого історика Київської Русі, мислителя, вченого, ченця Києво-Печерського монастиря. Дослідники вважають, що саме з преподобного Нестора-літописця і починається писемна українська мова.

Чернецтво Нестор прийняв у 17-річному віці, пізніше висвячений в сан диякона. Він був книжником з широким історичним світоглядом і великим літературним хистом. Автор двох відомих творів – «Житіє Бориса і Гліба» та «Житіє Феодосія Печерського», складених у кінці XI ст. або на початку XII ст.

Всесвітню славу Нестору принесла справа усього його життя – участь у літописанні Київської Русі. Він переробив зведення Никона (1073) та Іоанна (1093), опрацював низку нових усних і письмових джерел, довів розповідь до 1113 року, надав їй літературної форми. Так на початку XII ст. виникла перша редакція «Повісті минулих літ».

Колись цього дня віддавали до школи дітей. Батьки зі школи йшли до церкви та ставили свічку перед образом преподобного, вірячи, що він допоможе дитині вивчитися. І, що головне, вчитися все життя багато, старанно і завжди. Адже «користь від цього є велика», бо «Хто вчиться змолоду – не зазнає на старість голоду».

Традиційно, в День української писемності та мови покладають квіти до пам'ятника Несторові-літописцю, відзначають найкращих популяризаторів українського слова, проводять регіональні тематичні конкурси тощо.

Джерело: <http://ridna.ua/2014/11/9-lystopada-den-ukrajinskoji-pysemnosti-ta-movy-2/>

2. Сценарій до Дня української писемності та мови

«Свято української мови»

Для учнів старшого шкільного віку.

Ведучий

Рідна мова – це мова, що першою засвоюється дитиною і залишається зрозумілою на все життя. Рідною прийнято вважати мову нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з попередніми поколіннями, їхніми духовними надбаннями.

Ведуча

Мова моя українська,
Батьківська, материнська,
Я знаю тебе не вивчену –
Просту, домашню, звичну,
Не з-за морів покликану
Не з словників насмикану

Ведучий

Ти у мені із кореня,
Полям мені наговорена,
Дзвоном коси накована,
В чистій воді смакована,
Болям очей продивлена,
Смутком багать продимлена,
З хлібом у душу всмоктана,
В поті людським намокнута,
З кров'ю моєю змішана,
І аж до скону захищена.

(Звучить пісня на слова Степана Галябарди, муз. Олена Слободянка)

Мови чарівний голос
На ріці життя тихо меле млин часу,
І у вишині зорі по одній гасить
та запалює замість них нові знову
І несе у світ племінки вогонь слова.
Слово мовили знов уста мої, слово,
Як бусинками, ними виграє мова.
Зорі і світи сіли край мого столу,
Слухають її мови чарівний голос.

Приспів:

Причисти мене розмовою
Українською мовою.
Зачаруй мене славнозвісною
Українською піснею.
Причисти мене розмовою
Українською мовою.
Зачаруй мене ніжною
Українською піснею.

Засвітає день квітами пісень ясно,
Літо щедре йде, сто надій цвіте рясно.
З рідної землі б'є вже джерело знову
І течуть слова у дзвінкий кришталь мови.
Слово мовили знов уста мої, слово,
Як бусинками, ними виграє мова.
Зорі і світи сіли край мого столу,
Слухають її мови чарівний голос.

Ведуча

6 листопада 1997 року було підписано Указ Президента України, у якому говориться: "На підтримку ініціативи громадських організацій та з урахуванням важливості ролі української мови в консолідації суспільства постановляю: "Установити в Україні День української писемності та мови, який відзначати щорічно 9 листопада в день вшанування пам'яті Преподобного Нестора Літописця".

Ведучий

Із святом вас, шановні добродію, із святом, шанувальники рідного слова. Корені українського слова проросли з найдавніших діалектів праслов'янських племен, рясними пагонами розвинулися в часи Давньоруської держави. Древнє слово квітами-перлами розцвітало у найдавніших пам'ятках культури Київської Русі, у полемічних творах, у красному письменстві різних часів.

Ведучий

Сьогодні наше свято – це свято української мови та писемності. З часу винайдення писемності фактично почався період документальної історії людства, тому стало можливим не тільки передавати мовну інформацію на відстані, але й закріпити її в часі.

Ведуча

Перші спроби письма відносяться приблизно до 35-50 років до нашої ери. Спочатку це була гілочка пальми – знак миру. Потім – схематичне зображення предмета чи якогось явища. І нарешті – ієрогліфи. Прямим попередником слов'янської мови – є алфавіт, створений великими просвітителами слов'ян – братами Кирилом і Мефодієм.

Ведучий

Костянтин Філософ (Кирило) і його брат Мефодій походили із Солуня (сучасні Солоніки). За тих часів людність у цьому місці складалася наполовину з греків, наполовину з слов'ян. Грекинею була мати братів, а батько – болгарин. Тому брати з дитинства добре знали як грецьку так і мову солунських слов'ян. Костянтин (Кирило) (827–14 лютого 896 р.), здобувши освіту в Константинополі, знав східні мови, латинську, арабську і старослов'янську, був талановитим філологом, працював бібліотекарем у патріаршій бібліотеці, викладав філософію у вищій константинопольській школі. Мефодій (815 – 6 квітня 885 р.) був управителем однієї слов'янської провінції у Візантії, а згодом став помічником Костянтина в місіонерській, літературній і освітній діяльності.

У 862 році візантійський імператор Михайло і патріарх Фотій послали Костянтина і Мефодія в Моравію, де вони на прохання місцевого князя Ростислава повинні були вести церковну службу слов'янською мовою, що мала бути протиставлена латинській мові німецьких місіонерів.

– Адже ви обоє солуняни, – сказав Михайло, а солуняни всі говорять по – слов'янськи. Я знаю, – додав він, звертаючись до Костянтина, – ти часто хворієш. Але треба, щоб саме ти вирушив Моравії. Відповідь Костянтина знаходимо у "Життях Кирила і Мефодія".

Немічний я тілом і хворий. Але з радістю піду в Моравську землю, якщо мають вони абетку своєї мови. Бо просвіщати народ без письмен його мови однаково, що писати на воді!

За свідченням джерел Костянтин перед від'їздом до Моравії розробив слов'янську азбуку. А вже 863 року Кирило і Мефодій привезли до Велеграфа слов'янську абетку на 3-4 богослужбні книги, перекладені на слов'янську мову. У посланні папи Іоанна VIII до моравського князя Святополка (880 р.) Костянтина названо "творцем слов'янського письма".

Ведуча

Існує два різновиди старослов'янських писемних знаків: кирилиця (на честь першовчителя слов'ян) і глаголиця.

Кириличний алфавіт з XI ст. широко застосовується в історичній та світській літературі східних слов'ян. Від давньоруського періоду його успадкували всі три східнослов'янські народи: російський, український і білоруський.

В історії кириличного письма розрізняють три періоди: устав, півустав і скоропис. У середині XVI ст. у східних слов'ян виникає друкарство, друкований алфавіт створений з деякими змінами, на основі півуставного письма. Перша датована книга під назвою "Апостол" надрукована в Москві в 1564 р., в Україні – у Львові – 1574 р. Іваном Федоровим. У 1708 р. старий друкарський алфавіт зазнав реформ. Петро I ввів нову систему знаків – гражданку. З нього усунені деякі зайві літери. Писемність звільнилася від складної системи знаків наголосу.

Ведуча

У Київській Русі книги цінувалися, як рідкісні скарби. Мати декілька книг означало володіти цілим багатством. "Повість минулих літ" називає книги "ріками, які наповнюють весь світ мудрістю незмірної глибини". "Якщо старанно пошукати в книгах мудрості, – зазначав літописець, – то знайдеш користь душі своїй".

Ведучий: Україна та її культура святкують своє відродження. Але цьому передувала тяжка боротьба. Дуже багато жорстоких літ і століть пережила наша невмируща мова, мужньо знісши і витерпівши наругу наймогутніших царських сатрапів та посіпак шляхетсько-панських і своїх панів.

(Звучить пісня "Реве та стогне Дніпр широкий". На сцені 12 дівчат в українському вбранні. Кожна із них зачитує одну із дат в скорботному календарі української мови, після чого повертається і йде в глибину сцени)

- 1720 рік – російський цар Петро I заборонив друкувати книжки українською мовою.
- 1796 рік – видано розпорядження про вилучення у населення України українських букварів та українських текстів із церковних книг.
- 1775 р. – зруйновано Запорізьку Січ і закрито українські школи при полкових козацьких канцеляріях.
- 1862 р. – закрито українські недільні школи, які безкоштовно організовували видатні діячі української культури.
- 1863 р. – указ російського міністра Валуєва про заборону видання книжок українською мовою.
- 1876 р. – указ російського царя Олександра II про заборону друкування нот українських пісень.
- 1884 р. – закрито всі українські театри.
- 1908 р. – вся культура і освітня діяльність в Україні визнана царським урядом Росії шкідливою, "могущей визвать последствия, угрожающие спокойствию и безопасности Российской империи".
- 1914 р. – російський цар Микола II ліквідує українську пресу газети і журнали.
- 1938 р. – сталінський уряд видає постанову про обов'язкове вивчення російської мови, чим підтинає коріння мові українській.

- 1983 р. – видано постанову про так зване посилене вивчення російської мови в школах і поділ класів в українських школах на дві групи, що привело до нехтування рідною мовою навіть багатьма українцями.
- 1989 р. – видано постанову яка закріплювала в Україні російську мову як офіційну загальнодержавну мову, чим українську мову було відсунуто на третій план, що позначається ще й сьогодні.

(Музика замовкає. Із глибини сцени виходить дівчина із запаленою свічкою, читає "Молитву" Ольги Яворської. Дівчата стоять обличчям до глядачів. У кожної в руках горить свічка).

Молитва

Гріховний світ вирує неспроста,
Підступний демон, що керує нами,
Та піднімається нетлінно над віками
Велична постать вічного Христа.

О Господи! Знайди нас всіх, знайди,
Бо ми блукаєм хащами ще й нині,
Прости гріхи й провини безневинні,
І до спасіння всіх нас поведи.

О Господи ! Зціли нас всіх, зціли,
Всели в серця неопалиму мрію,
Щоб ми, пізнавши віру і надію,
Жорстокий світ добром перемогли.

Моя прекрасна українська мово,
Найкраща пісня в стоголоссі трав.
Кохане слово, наше рідне слово,
Яке колись Шевченко покохав.

Ти все знесла насмішки і зневаги,
Бездушну гру ворожих лжеідей,
Та сповнена любові і відваги
З-за ґрат летіла птахом до людей.

Ти наш вогонь на темнім полі битви,
Невинна кров пролита в боротьбі.
Тебе вкладаєм тихо до молитви
І за спасіння дякуєм тобі.

Ведуча

Вперше українську народну мову було піднесено до рівня літературної наприкінці XVIII століття з виходом у 1798 році першого видання "Енеїди" Івана Котляревського, який вважається зачинателем нової української літературної мови.

Так Котляревський у щасливий час
Українським словом розпочав співати,
І спів той виглядав на жарт не раз,
Та був у нім завдаток сил багатий.
І огник, ним засвічений, не згас,
А розгорівсь, щоб всіх нас огрівати.

(Поставка уривку з п'єси І.Котляревського "Наталка Полтавка")

Ведучий

Т.Г.Шевченко своїм величезним талантом розкрив невичерпні багатства народної мови, досягнув її, і як ніхто, розкрив чудову, чарівну музику українського слова:

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос –
Більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!...

(Виконується поезія Т.Г.Шевченка – на вибір)

Ведучий

Сила слова безмежна. Особливо, коли воно живе, іскристе, емоційно виважене. Коли воно сліпуче, "як проміння ясне" а могутнє, "як хвилі буйні". Коли слова – палкі блискавиці. Тоді воно здатне робити чудо і хвилювати найтонші струни людського серця. Століттями мова народу була тією повноводною річкою, яку ми називаємо поезією.

Читець

Говоріть, як колись вас навчала матуся,
Говоріть, як навчав у дитинстві татусь,
Легко так, вільно так, щоб слова були в русі,
Не тримайте слова, віддавайте комусь.
Щиро так, м'яко так, починайте казати,
Як воліла б відкритись ваша душа.
Може хочеться їй у словах політати
Привітати когось, а чи дати відкоша.
Слів у мові мільйон, вибирайте найкращі,
Кожне з них, лиш торкни, – як струна, виграва,
Зрозумілі, вагомі й усі вони ваші –
Мелодійні, дзвінкі, українські слова.
Говоріть про любов і про віру у щастя,
Уникайте мовчання, нудьги і ниття,
Говоріть, хай в розмові слова веселяться,
Говоріть і продовжуйте мові життя.
(Олесь Лупій "Говоріть")

Ведуча

Зверніть увагу на багатючі можливості нашої мови. Ми будемо читати текст, кожне слово якого починається з літери "Б". "Біля білої берези блукав білий бородань.

Борода, брови були білі. Брав бородань бандуру, бурмотів, бубнів. Бандура болісно бриніла".

Ведучий

"Багато бачив бандурист бід батьків, братів босих, багато брехні, безчестя, безкультур'я, братовбивства... Боротися! Безстрашно, безперервно боротися. Благи благословення Божого".

Ведуча

Боже! Бачиш – боса Батьківщина! Бо брат бив брата, батько – батька. Боже! Біль безжалісний! Боже, буде багата будуччина Батьківщини? Буде!".

Ведучий

А скільки в нашій мові пестливих, ніжних форм слів до одного вибраного слова. Ось в англійській мові "хенд" – це просто рука і нічого більше, а у нас: ручка, ручечка, рука, рученька, рученя, рученятко. А які слова можна добрати до слова "мама" – няня, матуся, мамуся, мамочко, матінко.

Ой яка чудова українська мова!
Де береться це, звідкіля і як?
Є в ній ліс, лісочок, пуца, гай, діброва,
Бір, перелісок, чорноліс. Є ще й байрак,
І така розкішна і гнучка, як мрія...
Є в ній хурделиця, віхола,
Завірюха, хуртовина, хуга, заметіль.
Та не в тому справа, що така багата.
Помагало слово нам у боротьбі,
Кликало на битву проти супостата
Та звучало сміхом на полях плаката,
І за все це, мово, дякуєм тобі.

Ведучий

Ось і підходить до кінця наше свято української писемності та української мови. Ми живемо на чудовій, багатій, мальовничій землі – на нашій славній Україні. Тут жили наші прадіди, діди, тут живуть наші батьки, тут корінець роду українського, що сягає сивої давнини. І негоже, просто соромно бути поганими нащадками у таких великих і славних батьків.

Ведуча

Людині визначено Богом місце народження, країна, небо; вона не може нічого того поміняти, як не може поміняти саму себе. А якщо щось із того призначеного їй, поміняє, то не на краще, бо чуже ніколи не буває кращим. І куди б ти не пішов – твоя Батьківщина, земля твоя, твоя мова, твій народ завжди будуть з тобою. (Звучить пісня про Україну)

Знов сонце ласкаве
Промінь свій посилає
І степам, і долинам,
І потокам гірським.
Це моя Україна
День новий зустрічає,
Моя лагідна мати
Усміхається всім.
Там, де Січ Запорозька
Духом вільно сивіє,
Де козацькій чайки
В чисте море пливуть.

А на Київських кручах
Сяє злото Софії
І на гору Чернечу
нас дороги ведуть.
Знову сонцю радіє
Буковина й Полісся
І над краєм Донецьким
В небі жайвір співа.
А з Карпатського світа
Лине голос трембіти –
Це тобі, Україно, наша пісня жива.
Це моя Україна
День новий зустрічає,
Величава Княгиня
Усміхається всім.
І гостинно і радо,
Щиро всіх привітає.
Закарпаття частує
Хмелем чистих медів.
А у древньому Львові
Пані всі гонорові.
Полтавчанок, киянок,
Як побачиш умреш.
Синьоокі красуні –
Молоді волинянки –
Як подивляться в душу –
Очі не відведеш.
Бо козацького роду
Та й нема переводу,
І у чистому небі
Наші зорі горять.
Це моя Україна
День новий зустрічає,
Величава Княгиня
Погляд ясних очей.
І гостинно і радо,
Щиро вас привітає
І запросить у хату,
Як поважних гостей.

Джерело: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-2E5CB99C4142E/list-AAB774EB26>

3. Цікаві факти про українську мову

- ❖ Українська мова є однією з найпоширеніших мов в світі і за кількістю носіїв займає 26-те місце. Також вона є другою за поширеністю серед мов слов'янського походження після російської мови.
- ❖ Найбільш вживаною літерою в українському алфавіті є літера “п”. Також на цю літеру починається найбільша кількість слів. Тоді ж як найрідше вживаною літерою українського алфавіту є “ф”. В українській мові слова, які починаються з цієї літери, в більшості випадків запозичені з інших мов.
- ❖ Найдовшим словом в українській мові є назва одного з пестицидів “дихлордифенілтрихлорметилметан”.
- ❖ Найбільша кількість синонімів. Згідно з «Коротким словником синонімів української мови», у якому розроблено 4279 синонімічних рядів, найбільшу кількість синонімів має слово «бити» — 45.
- ❖ Цікавим фактом про українську мову є те, що вона входить до трійки найкрасивіших мов в світі. На мовних конкурсах в Італії та Франції її визнавали другою за мелодійністю мовою світу, перша італійська. Інші джерела говорять про бронзу української мови на цьому конкурсі, друге місце за французькою, а 4 місце займає перська мова.
- ❖ Найчастіше серед іменників вживається слово «рука», серед дієслів — «бути», прикметників — «великий», займенників — «він».
- ❖ Найбільшу кількість значень має аббревіатура ПК. Це персональний комп'ютер, палац культури, паровий кран, передній край, перфокарта, Петербурзький комітет, Петроградський, комітет, підбирач-копнувач, пістолет-кулемет, Пітерський комітет, предметний каталог, Повітряний кодекс, пожежний кран, польовий караул, постійний комітет, променевий кінескоп, проміжний конденсатор, прохідницький комбайн, прядильно-крутильна (машина), парсек та інші.
- ❖ Найбільшу кількість разів перекладений літературний твір «Заповіт» Т.Г.Шевченка: 147 мовами народів світу.

Джерело: <http://dovidka.biz.ua/tsikavi-fakti-pro-ukrayinsku-movu/>

4. Вислови про мову (до Дня української писемності та мови)

Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості.

(Іван Огієнко)

Мова вдосконалює серце і розум народу, розвиває їх.

(Олесь Гончар)

Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити.

(Василь Сухомлинський)

Бринить-співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить.

(Олександр Олесь)

Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування.

(Іван Огієнко)

Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку XXI століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу.

(Ліна Костенко)

Доля нашої мови залежить і від того, як відгукнеться на рідне слово наша душа, як рідне слово бринітиме в цій душі, як воно житиме в ній.

(Олесь Гончар)

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову.
Пильно й ненастанно
Політь бур'ян.
Чистіша від сльози
Вона хай буде.
Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

(Максим Рильський)

Рідна мова дається народові Богом, чужа – людьми, її приносять на вістрі ворожих списів.

(Олесь Гончар)

Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб.

(Іван Огієнко)

Засвоюючи рідну мову, дитина засвоює не самі тільки слова, їх сполучення та видозміни, але безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови...

(Костянтин Ушинський)

В землі віки лежала мова
І врешті вибилась на світ.
О мово, ночі колискова!
Прийми мій радісний привіт.

(Олександр Олесь)

